

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Місечко Ольги Євгеніївни про дисертацію **Барбаш Єлізавети Михайлівни**
«Розвиток системи контролю навчальних досягнень учнів з іноземної
мови у школах України (60-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.)», подану на
здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності
13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність та доцільність теми дослідження, обраної Є.М. Барбаш, не викликає сумнівів з багатьох міркувань. Перш за все, це актуалізація в умовах інтеграції України у світовий освітній простір проблеми створення ефективної і об'єктивної системи контролю й оцінювання досягнень учнів у різних видах навчальної діяльності. Важливість такої системи оцінюється не тільки в термінах педагогічної науки, але й є загальнодержавною цінністю, оскільки впровадження механізмів моніторингу й оцінювання набутих учнями різноманітних компетентностей на рівні світових стандартів є необхідною запорукою конкурентоздатності держави на ринку освітніх послуг; воно впливає на майбутню академічну мобільність випускників наших шкіл і, в кінцевому результаті, – на зростання людського капіталу держави як чинника її суспільно-економічного розвитку.

По-друге, оновлення змісту сучасної української шкільної освіти, перехід від суто знаннєвої школи до школи компетентностей має супроводжуватися адекватними змінами у підходах до діагностування, оцінювання, виявлення динаміки розвитку освітніх і особистісних здобутків учнів. Не можна не погодитися з дисертанткою в тому, що контроль навчальних досягнень має бути перетворений з констатувального засобу в спосіб зворотного зв'язку, який уможливило виявлення недоліків у навчальному процесі чи змісті навчання та внесення відповідних змін. А для цього важливо розуміти стійкі причинно-наслідкові зв'язки, взаємозалежності компонентів навчального процесу, позитивний досвід попередніх поколінь учителів і їхні помилкові уявлення. Все це найкраще виявляється в результаті історико-педагогічного аналізу порушеної дослідницею проблеми. По-третє, стрімко зростаючий суспільний запит на володіння іноземними мовами для цілей міжнародного й міжкультурного спілкування в особистісній, освітній, публічній, професійній та інших сферах потребує ефективного контролю іншомовних

навчальних досягнень як засобу відображення успішності вивчення цих мов. Тому дослідження системи контролю в галузі іншомовної освіти є особливо своєчасним. Крім того, побудова дослідницької траєкторії в обраних хронологічних межах (60-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.) забезпечує неперервність історичного тла, на якому можна спостерігати наростання кризових явищ у попередньому розвитку цілей, об'єктів, форм і засобів контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів і виявляти як критичні точки, що потребують змін, так і невикористані резерви, які не втратили доцільності сьогодні. Таким чином, історична ретроспекція слугує запобіжником повторення помилок і регулятором раціонального співвідношення традиційного й інноваційного. Відтак, у підсумку оцінювання актуальності вибору теми дисертації можна впевнено стверджувати, що вона не викликає сумнівів і відповідає напрямам модернізації сучасної шкільної освіти на державному рівні.

Досліджувана Є.М. Барбаш **тема адекватно відображена** в меті й завданнях дослідження, об'єкті й предметі наукового пошуку, обґрунтуванні його хронологічних меж. Обрані нею дослідницькі методи є цілком відповідними характеру історико-педагогічної наукової розвідки, дають змогу проаналізувати процес становлення й розвитку системи контролю рівня сформованості іншомовних навчальних досягнень учнів в історико-ретроспективному плані; порівняти й зіставити погляди різних учених, статистичні дані, опубліковані й архівні матеріали; окреслити етапи та виявити тенденції розвитку системи контролю в іншомовній освіті в їх історико-хронологічній протяжності; узагальнити результати наукового дослідження й розробити перспективні рекомендації.

Положення, які висвітлюють **наукову новизну й теоретичне значення** рецензованої роботи, викладено чітко і ємко. Вони засвідчують, що за параметром новизни дослідниця успішно прислужилася справі збагачення знань про історію та основні тенденції розвитку, складники й чинники впливу на систему контролю навчальних досягнень учнів з іноземної мови в середній школі України.

Практичне значення одержаних результатів не викликає сумнівів в силу реально існуючого попиту на них сьогодні як у вигляді інформаційної бази для професійно спрямованих академічних курсів вищих закладів освіти, що готують майбутніх учителів іноземних мов, так і у вигляді орієнтовної бази для укладачів контрольних завдань і авторів підручників з метою забезпечення самоконтролю й

взаємоконтролю учнів. Дисертантка даремно виявила стриманість у формулюванні практичного значення свого дослідження в історико-педагогічному ракурсі, бо насправді воно містить цінні систематизовані наукові знахідки, що безумовно стануть корисним ресурсом для подальших наукових пошуків у галузі теорії й історії педагогіки.

Про **достовірність результатів** проведеного наукового пошуку можна говорити на підставі того, що дослідження спирається на великий масив і різноманіття опрацьованої джерельної бази (519 позицій), серед яких наративні джерела (монографічні праці, статті в періодичних виданнях, дисертації тощо); опубліковані нормативно-правові документи; шкільні підручники; архівні матеріали (12 справ); іншомовна література (14 позицій); Інтернет-ресурси. Хотілося б особливо відзначити 70 додатків, у т.ч. 50 таблиць та 8 рисунків, які значною мірою доповнюють відтворену дисертанткою історико-педагогічну картину вимог до володіння іноземною мовою, об'єктів контролю в навчальних програмах та зразків контрольних вправ у шкільних підручниках та іспитових білетах/тестових завданнях різних років.

Аналіз **основного тексту** дисертаційної роботи дає підстави зробити висновок, що дослідниці вдалося досягти приросту нового наукового знання. Це стало можливим завдяки ретельному аналізу й узагальненню значного масиву історичних матеріалів, фактів і явищ та авторській їх інтерпретації.

У **першому розділі** дисертації, який дещо багатослівно сформульовано як «Теоретичні засади розвитку системи контролю іншомовних навчальних досягнень учнів закладів загальної середньої освіти у науковій теорії та шкільній практиці», авторка демонструє докладну ознайомленість з суміжними дослідженнями контролю навчально-пізнавальних досягнень як наукової дидактичної та методичної проблеми; підходами до обліку й оцінювання навчальної діяльності як у вітчизняній, так і в зарубіжній шкільній практиці. Вона хронологічно послідовно викладає історію наукового вивчення самого поняття «контроль» у вітчизняній і зарубіжній педагогіці від його недиференційованого тлумачення в контексті понять «навчання» і «виховання» (у 40-их – 50-их рр. ХХ ст.) до розуміння його ролі в компетентнісній освітній парадигмі (на початку ХХІ ст.). У п. 1.1 чітко формулюється вихідне для проведення дослідження визначення поняття «контроль»

навчання» як системного утворення, а в п. 1.2 аналізується сукупність політичних, нормативних, соціокультурних і педагогічних чинників, котрі в різний час відігравали визначальну роль у виборі об'єктів контролю іншомовних навчальних досягнень школярів від показників якості знань учнів до рівня сформованості їх іншомовної комунікативної компетентності. У цьому ж підрозділі викладається авторська періодизація етапів розвитку вітчизняної системи контролю навчальних досягнень учнів з іноземної мови. Позитивне враження справляє виразне бачення й формулювання дисертанткою динаміки зміни об'єктів контролю і методичних принципів, що безпосередньо впливали на вибір цих об'єктів, від етапу до етапу.

Схвального відгуку на адресу як здобувачки, так і її керівника, заслуговує виклад методологічних засад дослідження з поділом головних наукових підходів до вивчення обраної проблеми за трьома рівнями дослідницької методології: загальнофілософським, загальнонауковим і конкретнонауковим (с. 27-31). Зазвичай це є більш характерним для досліджень рівня докторської дисертації, концептуальна спрямованість і обсяги якої дають змогу науковцю реалізувати такі фундаментальні підходи і виявити своє глибинне авторське бачення. Утім спроба побудови цілісного методологічного підґрунтя кандидатської дисертації позитивно характеризує аналітичні вміння й наукову ерудицію її авторки.

Ознайомлення зі змістом **другого розділу** дисертації «Розвиток системи контролю навчальних досягнень учнів іноземної мови у закладах загальної середньої освіти України у другій половині ХХ ст.» свідчить про ґрунтовне вивчення й опрацювання дисертанткою фактологічного матеріалу, в т.ч. великої кількості шкільних програм, підручників і навчально-методичних комплексів з іноземної мови. Є.М. Барбаш уміло користується порівняльно-зіставним методом при аналізі тенденцій оновлення змісту навчання іноземної мови та вимог до об'єктів, форм, методів і засобів контролю на перших виокремлених нею етапах розвитку системи контролю навчальних досягнень школярів. Як результат – їй вдається докладно й переконливо передати поступове посилення уваги до практичного оволодіння іноземною мовою, зокрема навичок і вмінь усного мовлення. Виразно зафіксована послідовна хронологія появи тематичного контролю; перевірки вмінь спілкуватися іноземною мовою, висловлювати власне ставлення до фактів, інших людей, подій, читання автентичних текстів; введення

писемного мовлення до об'єктів контролю; перших спроб використання програмованого контролю і контрольних тестів; запровадження поняття лінгводидактичного тестування та прихованого контролю у другій половині ХХ ст. В окремому підрозділі (2.2) детально розглядається застосування засобів контролю в шкільних підручниках. У деяких випадках виявлено розбіжності в об'єктах контролю в підручниках і чинних на той час шкільних програмах, які виникали в результаті явища інерційності процесу підготовки і випуску підручників по відношенню до більш швидкого у часі процесу розроблення програм. Позитивне враження справляє те, що дисертантці вдалось уникнути ідеологічних оцінок, пов'язаних з укладанням підручників з іноземної мови як основних засобів реалізації системи контролю упродовж різних історичних періодів.

Третій розділ дисертаційної роботи («Організація системи контролю навчальних досягнень учнів в умовах оновлення змісту шкільної іншомовної освіти на початку ХХІ ст.») виділено вдало – він хронологічно відповідає останньому періодові авторської періодизації й охоплює початок ХХІ ст. – до сучасного моменту. У цьому розділі дисертанткою влучно обрано й досліджено найбільш яскраві особливості розбудови системи контролю навчальних досягнень учнів з іноземної мови у заявлений період: впровадження інноваційних видів і засобів контролю на початку ХХІ ст.; адаптація їх до загальноєвропейських стандартів мовної освіти та систем міжнародної сертифікації; введення модульно-рейтингового оцінювання; зростання ролі самооцінювання учнями своїх досягнень в оволодінні іноземною мовою і залучення до цього процесу такого засобу, як мовне портфоліо; розвиток тестової форми контролю і поява нових форм контролю («кейс-стаді», ділова гра, есе, проектна робота); введення педагогічного моніторингу навчальних досягнень учнів та державної підсумкової атестації з іноземної мови; застосування інформаційно-комунікаційних технологій, Інтернет-інструментарію та мобільних цифрових пристороїв у здійсненні контролю тощо. Позитивно, що Є.М. Барбаш не просто описує названі вище особливості, а глибоко аналізує їх, робить самостійні критичні й інколи неочікувані висновки, зокрема щодо повноти охоплення контрольними (тестовими) завданнями у чинних підручниках усіх об'єктів контролю, передбачених шкільною програмою, чи негативних аспектів використання сучасних ІКТ та тестової форми контролю тощо.

Вдалим здобутком проведеної дослідницької роботи, який надає їй

міждисциплінарного характеру, встановлює місток між її історико-ретроспективною й перспективною цінністю й розширює її практичну значущість, можна вважати розроблені дисертанткою рекомендації узагальнюючого характеру щодо удосконалення системи контролю рівня сформованості іншомовних навчальних досягнень учнів з іноземної мови відповідно до цілей і тенденцій розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти.

Висновки за результатами дослідження обґрунтовані текстом дисертації, відповідають поставленим меті та завданням.

Структура роботи є логічною, обґрунтованою, узгодженою із завданнями, сформульованими авторкою. Структура, основний зміст, головні положення та висновки дисертації ідентично відтворені в **авторефераті**.

Результати дослідження пройшли достатню **апробацію** у вигляді доповідей на конференціях різних рівнів та оприлюднення результатів і головних положень дослідження у друкованих джерелах. За темою дисертації опубліковано 13 наукових праць з достатньо розгалуженою географією публікацій у різних регіонах України і за її кордонами.

Позитивно оцінюючи виконану дисертаційну роботу за її новизну, актуальність і важливі результати, звертаємо увагу на певні **зауваження та поради**, що потребують додаткового пояснення, спонукають до наукової дискусії і можуть виявитися корисними для подальших наукових розвідок автора:

1. У переліку методів дослідження, поданих у вступній частині роботи, з поля зору дисертантки випала періодизація як методологічна технологія, притаманна історико-педагогічному дослідженню, «що передбачає систему процедур, прийомів і способів, спрямованих на виділення в історико-педагогічному процесі найбільш важливих відтинків часу за спільними ознаками і критеріями: епоха (доба), період, етап» (Гупан Н.М.). Хоча насправді цей метод був повноцінно використаний у ході формулювання автором послідовності основних етапів розвитку системи контролю навчальних досягнень учнів з іноземної мови впродовж обраного хронологічного періоду (с. 56-57) та їх наступного дослідження.

2. У продовження попереднього зауваження звертає на себе увагу формулювання завдання 3: «визначити етапи розвитку системи контролю іншомовних навчальних досягнень учнів закладів загальної середньої освіти; дослідити особливості

організації системи контролю на кожному з них» (с. 19). Як правило, визначення завдань дослідження перегукується зі структурою дисертаційної роботи. У рецензованій роботі відсутній параграф, який виокремлює авторську періодизацію етапів розвитку системи контролю як самостійне дослідницьке завдання – вона подається у складі п. 1.2, що стосується чинників визначення об'єктів контролю іншомовних навчальних досягнень учнів у період 60-их рр. XX ст. – початку XXI ст. Думається, що наявність такого параграфу була б вигідною для історико-педагогічної дисертації.

3. Застосоване в дисертації структурування змісту другого розділу за тематичним принципом, а не проблемно-хронологічним принципом призвело до кількаразового повернення в різних підрозділах цього розділу до вже згадуваних раніше процесів у шкільній іншомовній освіті, котрі формували загальне тло розвитку іншомовної освіти. Для прикладу, перехід від структурно-формального до функціонально-комунікативного методів навчання коментується в зв'язку з аналізом як змісту шкільних підручників (с. 97-101), так і методики застосування форм, видів і засобів перевірки навчальних досягнень учнів (с. 116-117). Так само в різних підрозділах другого розділу доводиться повторно посилатися на появу навчально-методичних комплексів як засобів забезпечення вивчення іноземних мов у школі (с. 111 та с. 131) чи обговорення проекту Державного стандарту з іноземної мови (с. 93-95 та с. 134-135). Думається, що заощадливішим у сенсі обсягу дисертаційної роботи і багатограннішим та більш ємким за відтвореною картиною було б структурування другого розділу за окремими охопленими ним етапами запропонованої авторської періодизації (60-ті–70-ті роки, 90-ті роки), з винесенням у назву підрозділів головної притаманної їм тенденції розвитку системи контролю.

4. Ще одне побажання стосується формулювання висновку до завдання 4, яке передбачає «аналіз тенденцій розвитку змісту навчання іноземної мови у закладах загальної середньої освіти України й окреслити їх вплив на функціонування системи контролю». Оскільки термін «тенденція» означає стійкий напрям розвитку чого-небудь, тенденції найвиразніше виявляються на протязі тривалого часу і в динаміці розвитку. Тому, думається, у загальних висновках про результати дослідження доцільніше було б сформулювати тенденції, що характеризують кожен з етапів авторської періодизації розвитку системи контролю навчальних досягнень учнів з

іноземної мови, а не подавати їх в узагальненому переліку, як це зроблено в роботі.

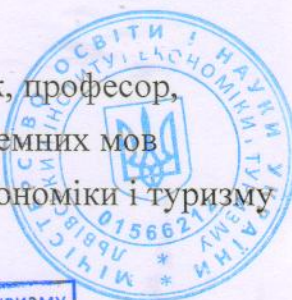
5. Вимоги у шкільних програмах різних років до практичного володіння іноземною мовою, подані в додатках Е, З, І, можна об'єднати в одну таблицю, те ж саме стосується додатків К, Л, Н, додатків Ф, АА, АГ та деяких інших, що надало б матеріалу в них кращого інформаційно-порівняльного сприйняття.

Висловлені зауваження та побажання не знижують загальної високої позитивної оцінки наукового теоретичного й практичного потенціалу рецензованої дисертаційної роботи.

Відтак на підставі вивчення рукопису й автореферату дисертації та з врахуванням достатньої апробації авторкою ідей проведеної нею науково-дослідної роботи вважаємо, що дисертаційне дослідження Барбаш Єлизавети Михайлівни за темою «Розвиток системи контролю навчальних досягнень учнів з іноземної мови у школах України (60-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.)» є самостійним, завершеним, актуальним дослідженням. За своїм науково-теоретичним рівнем, достовірністю змісту, новизною та практичним потенціалом воно відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України про порядок присудження наукових ступенів від 24.07.2013 року № 567 (зі змінами внесеними постановами КМУ №656 від 19.08.2015, №1159 від 30.12.2015, №567 від 27.07.2016 та №943 від 20.11.2019) та паспорту наукової спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки, і на цій підставі заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри іноземних мов
Львівського інституту економіки і туризму

 О.Є. Місечко

